

PIOTR BURAK-GAJEWSKI*

DA CAPO CITY

DA CAPO CITY

Abstract

The city is lauded as one of the most important products of civilisation. However, cities differ from each other, and socialist cities are an altogether different phenomenon. All types of socialist cities share one characteristic – they have no social spaces. The article faces the issue of revitalisation of post-socialist cities through redevelopment of their public spaces.

Keywords: post-socialist city, public space, architectural utopia

Streszczenie

Miasto uznawane jest za jedno z największych osiągnięć cywilizacyjnych. Ale miasta są różne, a miasto socjalistyczne jest miastem szczególnym. Wszystkie typy miast socjalistycznych mają jedną wspólną cechę charakterystyczną – nie ma w nich przestrzeni społecznych. Artykuł analizuje możliwość rewitalizacji miast postsocjalistycznych poprzez rewaloryzację przestrzeni publicznych.

Słowa kluczowe: miasto postsocjalistyczne, przestrzeń publiczna, utopia architektoniczna

DOI: 10.4467/2353737XCT.15.009.3754

* D.Sc. Ph.D. Arch. Piotr Burak-Gajewski, Assoc. Prof. CUT, Division of Public Use Buildings, Institute of Architectural Design, Faculty of Architecture, Cracow University of Technology.

Prior to Tomáš Bata's successful little revolution, shoes were custom made. Bata, whose father and grandfather were shoemakers, realised that shoes can be calibrated and produced in standardised sizes. Thus, came about the die-cutter and its use in industrial shoe production, which allowed Bata to, at first, deliver hundreds, and then hundreds of thousands of shoes a day.

Bata didn't need shoemakers any more. He recognised that a hundred shoemakers can only produce a hundred shoes, while two hundred shoemakers can deliver two hundred. Bata needed workers who would produce his shoes in a new manner. However, to do that, he needed not only a factory with shoemakers in it, but a town in its own right. So he called Le Corbusier and asked whether he knew somebody who could design such a town for him. Le Corbusier answered in the affirmative – a man had worked in his office for some time, who was sufficiently intelligent and forward-thinking to grasp this idea – his name was Vladimir Karfik. Alas, he had moved to America. Bata then decided to call Frank Lloyd Wright and – again – asked whether he knew somebody who could design an entire town for him. Wright answered that he indeed did, the man was currently working at his office and – again – his name was Vladimir Karfik.

Therefore, Bata invited Karfik to come to Europe and he – with Le Corbusier as a consultant – designed the city of Zlin. A city, which has a factory, a housing district, the largest cinema in the world – sporting 2500 seats, beautiful parks – but no shops or services.

Even though Tomáš Bata was a capitalist, he would style himself a proponent of the socialist utopia. A worker employed at Bata's factory would go to work in the morning, eat his breakfast at the factory cafeteria, he could also eat his lunch there, he could even lay on the grass and read a book during his break (though he was forbidden from napping). He could go to the cinema, which played films about shoemaking. When his shift ended he would eat supper at the factory cafeteria and go home to sleep, in order to come back to work the next day, well rested and productive. The life of a citizen of Zlin was entirely focused on achieving an utopia – in this case, one centred around producing the maximum amount of shoes.

The city is lauded as one of the most important products of civilisation. However, cities differ from each other, and socialist cities are an altogether different phenomenon. It seems apparent that there are three types of socialist cities. The first type is the *socialist realist city*, with its roots in the historic model, one which operates within a framework of traditional forms and concepts, that is “national in its form, and socialist in its content”. For some reason, the template of choice for Poland's two biggest cities of this type – Warsaw and Nowa Huta – was a baroque city. It was, in all probability, thought to be the most fitting model for the Polish worker.

The second type is the *degraded city* – an existing city, taken over by socialist rule and then shaped according to its needs. The third type is a *city of blocks* – a city designed and constructed under the socialist regime, which perverts the architectural idea on which cities are based. Some argue that this is a city envisioned by Le Corbusier, however, in actuality they have next to nothing in common.

All types of socialist cities share one characteristic – they have no social spaces. It is said that a city is its people, not its houses. In the case of the socialist city – it is the houses, not the people. The cities in themselves are not designed in a bad way: they have residential districts, there are elements which give them structure and elements that provide public functions. These elements are assigned a number and are shaped according to present parameters – each kindergarten has its designated area that it needs to serve. The same principle applies to schools, universities, cultural sites, hospitals, etc. The socialist city provides for all the needs of its citizens within walking distance from their home. The aim of the socialist city is to increase and sustain the productivity and efficiency of its inhabitants, but it doesn't provide them with public spaces in terms of their social role. The socialist city is not lacking in good architecture – although technologically inferior, it was often designed by skilled architects upholding traditions from before the World War II. Thus, we have well designed buildings – in accordance with the framework set by the system – but they turn out to be elements that form a city which is not for living in, because it was not designed with the people in mind.

After the political shift, which occurred in Eastern Europe, and which, in all probability, will happen sooner or later in other parts of the world, including Cuba, we need to explore the possibility of a mechanism that can allow a socialist city to become a city for the people. A city in which you can sit on a bench, meet with your friends, have a cup of coffee and generally participate in social life. The central square within a socialist city was named either Defilade Square, Victory Square, but never Everyday Life Square. There are no squares in socialist cities that accommodate social life, which is a very important aspect of life itself, as intellectual progress requires human interaction and contact.

We lack the tools that could bring the city back to its inhabitants. Houses became privately owned and the matter of the city became subject to the will of its owners. We cannot interfere in their right of ownership without their consent or force them to comply with such actions. Nowa Huta is a case which illustrates how difficult it is to return to a traditional city, a city teeming with life.

No shop or store space was designed in Nowa Huta. It was assumed that people would shop at a bazaar, or bring all the necessary items and products with them from their home villages. The city centre has a beautiful baroque layout, but its ground floors are dead. The centre of the Central Square was supposed to be filled with flowers, but there was no one to care for them. It turned out to be far easier and cheaper to pour concrete over its surface and place a monument of the Leader in its centre. This is a tradition typical of this part of Europe – the statue of a leader stands in the middle of a bulging square as if on a hilltop, and people just scuttle along its walls. The socialist square, just like the socialist city, isn't meant for people. It is a square intended for marches and ceremonies dedicated to the monument of the Leader.

While redesigning this square we thought it necessary that it should be concave, like St. Peter's Square or the Piazza del Popolo, where the centre of the square is located below its borders and can be seen from the outskirts of the square, and the centrepiece is not a bronze monument, but a living human. The square was to regain its role as a public and social space. While we have succeeded in this, at the same time the inhabitants of the adjacent buildings began complaining that the square – once a quiet place, it became noisy. The square, once mute like the figure in its centre, became full of people, and people make noise – someone rides a creaking skateboard, some else speaks, another laughs. And the inhabitants of the square complained that their living standards were deteriorating, because other people had entered it. We, as architects, have achieved our goal of bringing this square back to social life, but we have done so too late. The local inhabitants had already gotten used to the socialist model.

The authors of the Alley of the Roses, intelligent and capable people in their own right, have designed forms that are beautiful, yet they forgot – or were told to forget – that the social space, if it is to function, needs an active wall, and the wall will not be active if the level of the ground floor is 1.5 m above the ground and is residential in nature with a partially underground cellar beneath it. Walking along this wall, our eye-level is the same as the ceiling of the cellar or the floor of the apartments. This is a structure which is impossible to convert.

The implementation of the revitalisation of the Alley of Roses turned out to be successful. Without any participation on my part, its influence started to radiate outwards into the surrounding areas. The details which I used at the Alley of Roses: stairways, ramps, the same finishes – these design solutions appeared on the Central Square. Personally I think that they are much more effective in that area, as there are shops and services located on its rim. The Alley of Roses functions only because of the youth that comes there, but its walls remain dead and I fear that years will pass before they can come alive, as it would require a change in the structure of ownership, and then changes to the buildings themselves.

Kraków is also an example of a degraded city. The socialist system received a practically untouched – at least in terms of substance – historical city and managed to kill its social life. Some fragments of the city, despite the passing of a quarter of a century since the fall of the previous regime, are dead to this day. One of these places is Dietla street. This area is completely taken over by cars, and the only businesses that seem to thrive there are sex shops.

The reconstruction of Karmelicka and Zwierzyniecka street was an attempt at turning back the clock and recreating the former structure of a lively ground floor, the *piano nobile* and the poorer upper floors in a new context. During the work – both designs were created a year apart from each other – it turned out that there is no possible means of interfering in private property – *pro publico bono* and without incurring losses to the owner – it even made it impossible to mount hooks for street lamps. Only the existing fixtures could be used – due to prescription. The only available instrument of improving these spaces was the reconstruction of its surface – their only publicly owned element.

Large sums of money were invested in this undertaking: the tram routes were reconstructed and the cross-section of the streets were modified. The fragment of Karmelicka street near the Planty has proven to be a successful experiment in the removal of curbs. The idea worked – the fears regarding the resultant chaos and car crashes were proven to be unfounded – and the rents rose by 20% over the course of 3–4 months after the work had been finished.

The somewhat negative byproduct in the form of raised costs of renting real estate is a reflection of the increase in the quality of these spaces and their attractiveness. This attractiveness, from the markets perspective, rose by 20%. At the moment, the direct consequences of that fact is that there are nearly 15 banks on Zwierzyniecka street. However, banks as a whole will soon move to the internet and different functions will appear on these streets. The return of life has been successful. The lever effect came into action: an investment funded by the public was followed by private investments. Investing in social spaces has initiated a process in which real estate owners began funding the improvement of architectural matter. Most buildings near Karmelicka and Zwierzyniecka streets now meet very high standards. The lower the intensity of investment made in public spaces, the lower the standards – and the weaker the lever effect becomes. This can be observed first-hand in the section of Zwierzyniecka street, which has only had its surface reconstructed, without modifications to its cross-section. The quality of the public space has become more important than the attractiveness of the location, the close proximity of the Vistula boulevards, luxury hotels and the presence of the Wawel Hill.

We are currently working on a far more delicate procedure in the space of a city of the third type – the city of blocks, which requires the creation of public spaces that have never been finished. In the 1960's Tomasz Mańkowski designed a distributed modernist city for nine thousand inhabitants. This is not much, which is why it was later called a town. The Student Town was designed, and then built, against the wishes of its author. At that time it was assumed that a student studies at the university, goes back to his dormitory, eats at the cafeteria, does his homework and then goes to sleep in order to go to university the next day. This line of thought brought about the construction of dormitories, cafeterias and workshops. The Student Town has beautiful buildings, a modern urban layout and lots of greenery, but it lacks social spaces. There is grass there, but it is not a public space, it is a lawn, nothing more.

The design of Mańkowski included the creation of something which the author termed an agora: a walkway which would bind the entire town together. Nobody believed, however, that such a space was necessary, as the town wasn't built with the idea in mind as a place for people to live, but as a place where they would go after attending lectures and classes at the university, where they would simply eat and sleep.

The agora was originally implemented in the form of an asphalt tract, with a couple of lamps and benches along its length. We are trying to recreate its idea, having only the light as a tool. The agora will have an exposition zone and a theatre zone, a system of lighting the benches and seats that will shift depending on the various forms of activity in the public space. The lighting is to be “intelligent” and is supposed to “learn” from its users: engineers and programmers from the AGH University are developing a system which will recognise the license plate of a car and lead it towards a free parking spot. This system is going to be interactive in terms of adapting itself to human activity – the light will turn on when someone will sit down on a bench to read a book or newspaper, but it will not light up at the sight of a person with a beer can.

The idea that public space is political space has not started with the socialist city, since the representative spaces within cities have been used to project the power of their rulers since ancient times. Perhaps

at the foundation of the failure of the socialist regime is the fact that it never allowed into its public spaces the sacred, the profane, nor the carnival. This time we are attempting to restore the life to a public space of a socialist city without interfering with the concept of its function and the standard of its architecture, having only the immaterial aspect at our disposal, one which would seem sort of “unarchitectural” at that: light. We want to build architecture from light. Time will tell whether this will bring this place back to life.

This, however, is also an utopia. The utopia of trying to construct a city with the use of culture: the culture of everyday life and the culture of the civilisation of free time.

First: You may say I am a dreamer, but I am not the only one. Second: I am one, because I can be. And third: I ask You to dream as well, because only dreams can come true.

Zanim Tomáš Bata przeprowadził swoją małą rewolucję, każdy but szyty był na miarę. Bata, syn i wnuk szewca, doszedł do wniosku, że buty mogą być kalibrowane. Dlatego jego buty, jako pierwsze, miały numery. Standaryzacja, wykrojnik i seryjna produkcja sprawiły, że fabryka Baty mogła produkować najpierw setki, a ostatecznie setki tysięcy butów dziennie.

Bata do szycia butów nie potrzebował szewców. Potrzebował robotników. A do tego nie wystarczała sama fabryka. Potrzebne było miasto. Bata zadzwonił więc do Le Corbusiera i zapytał, czy nie zna kogoś, kto mógłby mu zaprojektować miasto. Le Corbusier odpowiedział, że owszem, jest ktoś taki. Pracował u niego w biurze, nazywa się Vladimir Karfik, ale wyjechał do Ameryki. Bata zadzwonił więc do Franka Lloyda Wrighta i spytał, czy jest w Ameryce ktoś, kto mógłby zaprojektować dla niego miasto. Wright odpowiedział, że owszem, jest ktoś taki, pracuje u niego w biurze i nazywa się Vladimir Karfik.

Bata ściągnął Karfika do Europy i Karfik – konsultując się z Le Corbusierem – zaprojektował miasto Zlin. Miasto, w którym jest fabryka, jest świetna dzielnica mieszkaniowa, największe na świecie kino na 2500 miejsc, są błonia, ale nie ma sklepów ani usług.

Tomáš Bata, choć kapitalista, posługiwał się utopią socjalistyczną. Robotnik pracujący w fabryce butów Baty szedł rano do pracy, śniadanie jadł w stołówce, w czasie przerwy mógł zjeść obiad w stołówce, poleżeć na trawie i poczytać książkę (ale nie mógł spać) albo iść do kina, gdzie wyświetlano filmy o tym, jak lepiej szyc buty, a po pracy jadł kolację w stołówce, szedł do domu i kładł się spać, by następnego dnia rano wrócić do pracy wypoczętym i produktywnym. Życie mieszkańca miasta Zlin było całkowicie podporządkowane utopii – w tym wypadku szyciu jak największej ilości butów.

Miasto uznawane jest za jedno z największych osiągnięć cywilizacyjnych. Ale miasta są różne, a miasto socjalistyczne jest miastem szczególnym. Wydaje się, że można wyróżnić trzy rodzaje miast socjalistycznych. Pierwszym jest miasto socrealistyczne wywodzące się z modelu historycznego, operujące tradycyjną formą i kompozycją, „narodowe w formie i socjalistyczne w treści”. Z jakiegoś powodu jego wzorcem dla dwóch największych polskich założeń, Warszawy i Nowej Huty, zostało miasto barokowe. Uznano widocznie, że ten model, bardziej niż inne, będzie odpowiedni dla polskiego robotnika. Drugim typem miasta socjalistycznego jest miasto zdegradowane – miasto istniejące, historyczne, przejęte przez ustrój socjalistyczny i przykrojone do jego potrzeb. Trzecim jest miasto z bloków. To miasto projektowane i realizowane w ramach ustroju socjalistycznego, w którym wypaczona zostaje pewna idea architektoniczna, na której to miasto jest wzorowane. Niektórzy twierdzą, że jest to miasto typu corbusierowskiego, jednak nie ma ono nic wspólnego z Le Corbusierem.

Wszystkie typy miast socjalistycznych mają jedną wspólną cechę charakterystyczną – nie ma w nich przestrzeni społecznych. Mówi się, że miasto to ludzie, a nie domy. W wypadku miasta socjalistycznego miasto to domy, nie ludzie. Te miasta nie są zaprojektowane źle: jest część mieszkalna, są elementy krystalizujące, elementy funkcji publicznych. Elementy te są wyliczane i parametryzowane, przedszkole ma swój rejon, musi obsługiwać określony obszar. To samo dotyczy szkoły, uniwersytetu, budynków kultury, szpitali. W mieście socjalistycznym teoretycznie wszystkie funkcje potrzebne do życia znajdują się w zasięgu każdego mieszkańca.

Miasto socjalistyczne służy zwiększeniu i podtrzymaniu produktywności i wydajności jego mieszkańców, ale nie ma w nim przestrzeni publicznej w znaczeniu przestrzeni społecznej. W mieście socjalistycznym nie brakuje dobrej architektury – chociaż uboga technologicznie, była projektowana przez dobrych architektów kontynuujących niejednokrotnie tradycje przedwojenne. Mamy zatem dobrze – w określonych przez system ramach – zaprojektowane budynki, ale efektem jest miasto, w którym nie da się żyć, ponieważ nie zostało zaprojektowane dla ludzi.

Po transformacji ustrojowej, jaka wydarzyła się w Europie Środkowej, a która wydarzyła się prędej czy później w pozostałych częściach świata, również na Kubie, musimy się zastanowić, czy istnieje w wypadku miasta socjalistycznego mechanizm powrotu do miasta, które jest dla ludzi, miasta, w którym można siedzieć na ławce, spotykać się, pić kawę, uczestniczyć w życiu społecznym. Plac w mieście socjalistycznym nazywał się zawsze plac Defilad albo plac Zwycięstwa, ale nigdy plac Życia Codziennego. W miastach socjalistycznych nie ma placów podtrzymujących tak ważne przeciwieństwo życia społeczne – w końcu do rozwoju intelektualnego potrzebna jest interakcja i kontakty międzyludzkie.

Brakuje narzędzi mogących przywrócić miasto ludziom. Domy się sprywatyzowały i materia miasta zaczęła podlegać woli właścicieli. Nie możemy ingerować w ich własność bez ich zgody ani zmusić ich do takich ingerencji. Nowa Huta jest przykładem ilustrującym, jak trudna jest droga powrotu do miasta starego typu, miasta tętniącego życiem.

W Nowej Hucie nie zaprojektowano sklepów. Zakładano, że ludzie będą kupować na bazarze albo przywiozą wszystkie produkty ze swoich rodzinnych wiosek. Centrum miasta ma piękny barokowy układ, ale jego partery są martwe. Na placu Centralnym miały rosnąć kwiaty, ale nie miał kto o nie dbać. Okazało się, że taniej i prościej jest plac wybetonować, a na środku postawić figurę wodza. To typowa zwłaszcza dla tej części Europy tradycja – figura wodza/bohatera stoi na środku wypukłego placu niczym na szczycie wzniesienia, a ludzie przemykają wzdłuż ścian. Plac socjalistyczny, tak jak miasto socjalistyczne, nie jest dla ludzi. Plac jest dla pochodów i obchodów oraz dla figury wodza.

Przeprojektowując ten plac, założyliśmy, że powinien być wklęsły, tak jak plac św. Piotra albo Piazza del Popolo, gdzie środek jest wklęsły i widać go z obrzeży placu, a bohaterem nie jest figura z brązu, tylko żywy człowiek. Plac miał odzyskać w ten sposób wymiar przestrzeni społecznej. To się udało, ale równocześnie lokatorzy mieszkań przy placu zaczęli narzekać, że plac, do tej pory cichy, zaczął być głośny. Plac, do tej pory niemy jak niema była figura, wypełnił się ludźmi, a ludzie hałasują – ktoś jedzie na deskorolce, ktoś coś mówi, ktoś się śmieje. I mieszkańcy placu skarżą się, że standard ich życia uległ pogorszeniu, bo wtargnęło w nie życie innych. My, jako architekci, osiągnęliśmy swój cel, odzyskując ten plac dla życia społecznego, ale zrobiliśmy to za późno. Mieszkańcy zdążyli przez lata przyzwyczaić się do modelu socjalistycznego.

Autorzy Alei Róż, skądinąd inteligentni i zdolni ludzie, zaprojektowali piękne formy, zapomnieli jednak – albo musieli zapomnieć – że przestrzeń społeczna, jeżeli ma funkcjonować, musi mieć aktywną ścianę, a ściana się nie zaktywizuje, jeżeli poziom parteru znajduje się 1,5 m nad ziemią i ten podwyższony parter jest mieszkalny, a pod nim jest pograżona do połowy piwnica. Idąc wzdłuż takiej ściany, mamy na wysokości oczu sufit piwnicy i podłogę pierwszej kondygnacji mieszkalnej. Układ, który jest praktycznie niemożliwy do przekształcenia.

Zrealizowany projekt rewitalizacji Alei Róż okazał się o tyle właściwy, że już bez mojego udziału zaczął „rozlewać się” na sąsiednie przestrzenie. Detale, które zastosowałem na Alei Róż, takie jak schody,

pochylnie, do tego te same materiały, te same rozwiązania pojawiły się na placu Centralnym. Tam funkcjonuje to nawet lepiej, bo przy placu są sklepy i lokale usługowe. Aleja Róż działa tylko dlatego, że przyszła tam młodzież, ale jej ściana pozostaje martwa i miną lata, zanim się zaktywizuje, gdyż wymagałoby to najpierw zmiany struktury własności, a następnie zmiany struktury budynków.

Kraków jest również przykładem miasta zdegradowanego. Ustrój socjalistyczny otrzymał tu praktycznie nietknięte – przynajmniej jeżeli chodzi o substancję – miasto historyczne i zdołał zabić w nim życie. Niektóre fragmenty miasta, mimo ćwierćwiecza, jakie upłynęło od zmiany ustroju, są martwe do dziś. Jednym z nich jest ulica Dietla. Dietla jest rozjechana przez samochody, a jedynym biznesem, jaki jest w stanie się tam utrzymać, są sex-shopy.

Przebudowa ulic Karmelickiej i Zwierzynieckiej była próbą cofnięcia czasu i odtworzenia w nowym kontekście dawnej struktury z żywym parterem, piano nobile i biedniejszymi górnymi piętrami. W trakcie prac (oba projekty dzieli raptem rok) okazało się, że brak możliwości jakiegokolwiek ingerencji we własność prywatną – pro publico bono i bez strat z punktu widzenia właściciela – wyklucza nawet montaż haków do przewieszenia lamp. Udało się jedynie utrzymać „przez zasiedzenie” istniejące mocowania. Jedynym instrumentem, który mógłby poprawić jakość tej przestrzeni, była przebudowa nawierzchni, bo tylko nawierzchnia jest publiczna.

W realizację projektów zaangażowano znaczące środki: przebudowano torowisko i zmieniono profil ulic. Na fragmencie ulicy Karmelickiej, przy Plantach, udało się przeprowadzić eksperyment i zlikwidować krawężniki. Pomysł zadziałał – obawy dotyczące chaosu i wypadków okazały się płonne, a czynsze wzrosły o 20% w ciągu 3–4 miesięcy od ukończenia prac.

Negatywny w pewnym sensie skutek uboczny w postaci wzrostu cen wynajmu jest odzwierciedleniem poprawy jakości tej przestrzeni i zwiększenia jej atrakcyjności. Ta atrakcyjność, z punktu widzenia rynku, wzrosła o 20%. Chwilowo konsekwencja jest taka, że na ulicy Zwierzynieckiej jest teraz ok. 15 banków. Jednak banki wkrótce przeniosą się do internetu i na tych ulicach pojawi się coś innego. Powrót do życia się udał. Równocześnie zadziałał tutaj efekt dźwigniowy: za inwestycją ze środków publicznych poszły inwestycje prywatne. Doinwestowanie przestrzeni publicznej zainicjowało proces, w którym właściciele zaczęli doinwestowywać materię architektoniczną. Większość kamienic przy Karmelickiej i Zwierzynieckiej ma obecnie bardzo wysoki standard. Im mniejsza ingerencja w przestrzeń i niższy standard, tym mniejszy efekt dźwigniowy, vide odcinek Zwierzynieckiej, na którym zmieniono wyłącznie nawierzchnię bez ingerencji w profil ulicy. Jakość przestrzeni publicznej okazała się ważniejsza od atrakcyjności lokalizacji, sąsiedztwa bulwarów wiślanych, luksusowych hoteli i bliskości Wawelu.

Obecnie pracujemy nad jeszcze delikatniejszym działaniem w przestrzeni miasta trzeciego typu – miasta bloków, w którym trzeba stworzyć nigdy nieukończony przestrzenie publiczne. W latach sześćdziesiątych Tomasz Mańkowski zaprojektował rozproszone miasto modernistyczne dla 9 tys. mieszkańców. To nie jest dużo, dlatego nazwano je miasteczkiem. Miasteczko studenckie zostało zaprojektowane, a następnie zbudowane nieco wbrew intencjom autora. Założono, że student uczy się na uczelni, wraca do siebie, je w stołówce, odrabia pracę domową, a potem idzie spać, by następnego dnia znów pójść na uczelnię. Zrealizowano więc mieszkania, stołówki i pracownie. Miasteczko studenckie ma piękne budynki, nowoczesny układ urbanistyczny i mnóstwo zieleni, nie ma tylko przestrzeni publicznej. Jest trawa, ale trawa to nie przestrzeń publiczna, tylko łąka.

Projekt Mańkowskiego zakładał stworzenie czegoś, co autor nazywał agorą: ciągu pieszego, który przechodziłby przez całe miasteczko. Niestety nikt nie uwierzył, że przestrzeń ta jest potrzebna, miasteczka nie zbudowano po to, by ludzie mieli gdzie żyć, tylko żeby mieli gdzie wrócić z uczelni, zjeść i położyć się spać.

Agora została zrealizowana w postaci wyasfaltowanej ścieżki, wzdłuż której postawiono kilka ławek i lamp. Próbuje odtworzyć tę ideę, mając do dyspozycji wyłącznie światło. Agora będzie miała strefę ekspozycyjną oraz strefę kinowo-teatralną, system oświetlenia ławek i siedzisk będzie dostosowany do różnych form aktywności w przestrzeni publicznej. Światło ma być „inteligentne” i „uczyć się” użytkowników: opracowywa-

ny przez informatyków z Akademii Górniczo-Hutniczej system rozpozna rejestrację samochodu i doprowadzi go na miejsce parkingowe, będzie interaktywny w sensie dostosowywania do ludzkiej aktywności – światło zapali się, gdy ktoś usiądzie na ławce z książką lub gazetą, ale nie zapali się, jeżeli wyciągnie puszkę piwa.

To, że przestrzeń publiczna jest przestrzenią polityczną, nie jest pomysłem miasta socjalistycznego, przestrzeń reprezentacyjna w miastach od starożytności była w różnym stopniu przestrzenią władzy. Być może u podstaw porażki ustroju socjalistycznego na tym polu leży fakt, że do jego przestrzeni publicznych nie wpuszczano nigdy ani sacrum, ani profanum, ani karnawału. Tym razem próbujemy przywrócić życie przestrzeni publicznej miasta socjalistycznego bez ingerencji w koncepcję użytkowania i standard architektury, mając do dyspozycji jedynie element niematerialny i wydawałoby się niearchitektoniczny: światło. Chcemy zbudować architekturę ze światła. Czas pokaże, czy to przywróci temu miejscu życie.

To również jest utopia. Utopia budowania miasta za pomocą kultury: kultury dnia codziennego lub kultury cywilizacji czasu wolnego. Możecie powiedzieć, że jestem utopistą i marzycielem, ale nie jestem w tym odosobniony – ani pierwszy, ani ostatni. Bycie wolnym obywatelem w wolnym kraju ma tę zaletę, że wolno mi mieć marzenia. A marzeniom wolno się czasem spełniać.

III. 1. Zlin, 1930's

II. 1. Zlin, lata trzydzieste XX wieku

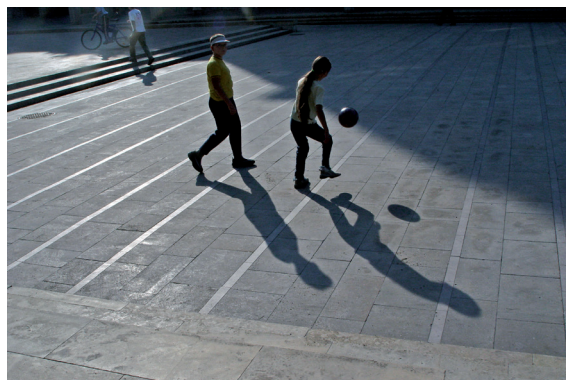

III. 2. Nowa Huta – city model, early 1950s

II. 2. Nowa Huta – model miasta, początek lat pięćdziesiątych XX wieku

III. 3. Nowa Huta – Aleja Róż (Roses Alley) after modernisation (photo by author)

II. 3. Nowa Huta – Aleja Róż, stan po modernizacji (fotografia autora)

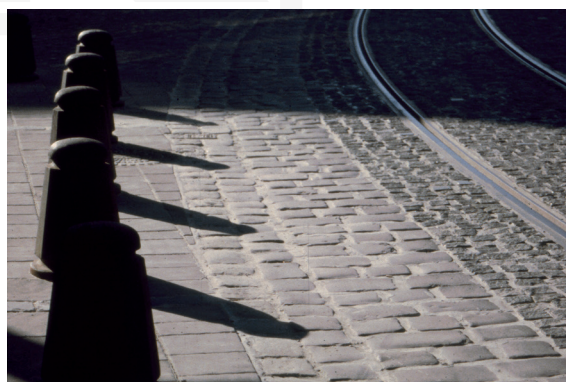
III. 4. Krakow – Karmelicka Street after modernisation (photo by author)

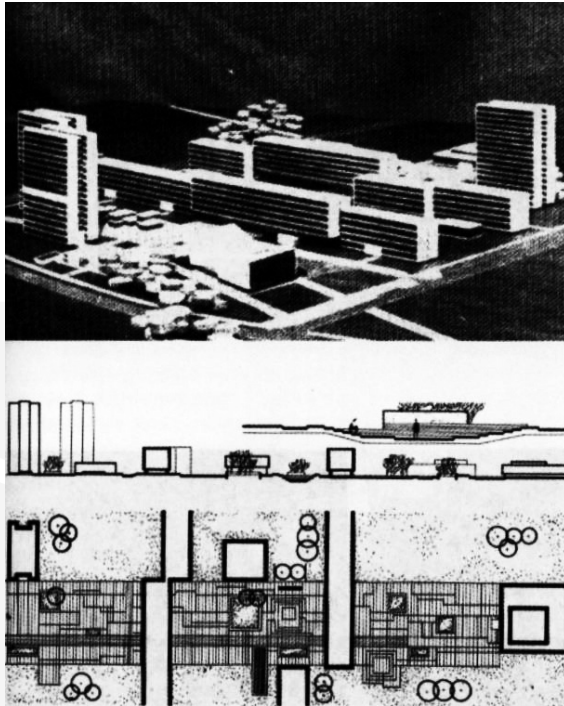
II. 4. Kraków – ulica Karmelicka, stan po modernizacji (fotografia autora)

III. 5. Krakow – Zwierzyniecka Street after modernisation (photo by author)

II. 5. Kraków – ulica Zwierzyniecka, stan po modernizacji (fotografia autora)

III 6. Miasteczko Studenckie AGH, AGH University of Science and Technology student campus by prof. Tomasz Mańkowski, 1960s

II. 6 Projekt Miasteczka Studenckiego AGH autorstwa prof. Tomasza Mańkowskiego

References/Literatura

- [1] Prażanowski B., *Nowa Huta*, PWN, Warszawa 1974.
- [2] Purchla J., Fabiański M., *Architektura Krakowa*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 2012.
- [3] Szczygieł M., *Gottland*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2006.
- [4] Szczygieł M., *Zrób sobie raj*, Wydawnictwo Czarne, Wołowiec 2010.